

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2016. gada 29. aprīlī

lietā Nr. 2015-19-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķīnis, Sanita Osipova un Ineta Ziemele,

pēc konstitucionālās sūdzības, kuru iesnieguši Ringolds Meļķis un Ivars Straume,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2016. gada 30. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 21. aprīlī pieņēma Kriminālprocesa likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmā daļa nosaka: „Tiesības atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir prokuroram.” Savukārt tā paša panta trešā daļa noteic, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata

prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. Minētās Kriminālprocesa likuma normas nav grozītas un ir spēkā to sākotnējā redakcijā.

Kriminālprocesa likuma 657. panta piektā daļa sākotnēji noteica: „Ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības šo lēmumu pārsūdzēt.”

Ar 2009. gada 12. marta likuma „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” 312. pantu Kriminālprocesa likuma 657. panta piektajā daļā vārdi „šo lēmumu pārsūdzēt” aizstāti ar skaitli un vārdiem „10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams”.

Kopš 2009. gada 1. jūlija, kad 2009. gada 12. marta likums „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” stājās spēkā, Kriminālprocesa likuma 657. panta piektā daļa nav grozīta un ir spēkā šādā redakcijā: „Ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības 10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams.”

2. Pieteikuma iesniedzēji – Ringolds Meļķis un Ivars Straume (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) – uzskata, ka Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmā, trešā un piektā daļa (turpmāk arī – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēji esot iesnieguši pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (turpmāk – pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem) Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūrai. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūras virsprokurora vietniece pieņēmusi lēmumu par atteikšanos atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Pieteikuma iesniedzēji šo lēmumu pārsūdzējuši. Ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūras virsprokurora lēmumu

Pieteikuma iesniedzēju sūdzība noraidīta, un virsprokurora lēmums nav pārsūdzams.

Satversmes 92. panta pirmais teikums aizsargājot vairākas savstarpēji saistītas tiesības un principus: tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, līdzvērtīgu iespēju principu, taisnīguma principu un procesuālā taisnīguma principu. Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais jēdziens „savas tiesības un likumiskās intereses” esot plašāks nekā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantā paredzētās tiesības uz taisnīgu tiesu sakarā ar „izvirzītās apsūdzības pamatotību”. Tādēļ prasības, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai kopumā, esot attiecināmas arī uz lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Efektīvam tiesību aizsardzības līdzeklim vajagot būt neatkarīgam un objektīvam – ne vien hierarhiski un institucionāli, bet arī praktiski.

Apsūdzības un tiesas spriešanas funkcijas kriminālprocesā esot strikti nodalāmas. Jautājumos, kuros tiek būtiski ietekmētas personas tiesības, esot nepieciešama tiesas kontrole par prokurora lēmumiem. Gadījumos, kad prokuroram jālemj par pieteikumu, kurā lūgts atjaunot kriminālprocesu sakarā ar Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādītajiem apstākļiem, viņam vajagot vērtēt personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Atbilstoši procesuālo funkciju nodalīšanas principam vienīgi tiesa varot pieņemt galīgo lēmumu jautājumos par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tādējādi pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšana attiecoties uz tiesas spriešanas funkciju un esot pakļaujama tiesas kontrolei.

Parasti kriminālprocesu izmeklēšanas stadijā virzot izmeklētājs, bet dažkārt to varot darīt arī prokurors. Tādos gadījumos viens un tas pats prokurors viena kriminālprocesa ietvaros varot pildīt gan izmeklēšanas, gan kriminālvajāšanas, gan apsūdzības uzturēšanas funkcijas un šā prokurora rīcību kontrolējot amatā augstāks prokurors, tas ir, attiecīgās prokuratūras virsprokurors. Prokuroram, kas krimināllietā virzījis pirmstiesas kriminālprocesu un uzturējis valsts apsūdzību, vajagot būt pārliecinātam par personas vainu noziedzīga

nodarījuma izdarīšanā. Savukārt, izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, prokuroram esot jāpārbauda iepriekš uzturētās apsūdzības pamatotība, tāpēc šā jautājuma izlemšanā viņu nevarot uzskatīt par pietiekami neitrālu un objektīvu. Apstrīdētās normas liedzot nodot tiesas kontrolei prokurora lēmumu un tādējādi nepamatoti ierobežojot Pieteikuma iesniedzējiem Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības.

Apstrīdētās normas lēmuma par atteikšanos atjaunot kriminālprocesu galīgo kontroli uzticot amatā augstākam prokuroram, kuram bija jāuzrauga atjaunojamā kriminālprocesa norise. Šāda kārtība nenodrošinot neatkarīga un objektīva lēmuma pieņemšanu, turklāt esot pretrunā ar līdzvērtīgu iespēju principu, jo piešķirot vienai kriminālprocesa „pusei” – apsūdzības uzturētājam – būtiskas priekšrocības iepretim personai, kas iesniedz pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem. Apstrīdētās normas ierobežojot arī no taisnīguma principa izrietošās Pieteikuma iesniedzēju tiesības uz taisnīgu kriminālprocesa rezultātu, kā arī pamattiesības, ko garantē procesuālā taisnīguma princips.

Pieteikuma iesniedzēju rīcībā neesot informācijas, kas liecinātu par to, ka apstrīdētās normas nav pieņemtas atbilstošā procesuālajā kārtībā. Apstrīdētajās normās noteiktā kārtība varētu būt vērsta uz *res judicata* principa ievērošanu. Tādēļ varot pieņemt, ka ar apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu personu tiesību aizsardzība. Tomēr apstrīdētās normas neesot piemērotas šā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo nenodrošinot kriminālprocesa atjaunošanu visās lietās, kurās ir jaunatklāti apstākļi.

Pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar vairākiem citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Ja pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors, tad prokurora lēmumu varot nodot tiesas kontrolei. Varot noteikt, ka šādu pieteikumu izskata nevis prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas, bet gan citas prokuratūras prokurors. Jau sākotnēji pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem varētu izskatīt tiesa vai tiesnesis. Pieteikuma izskatīšanu varot nodot arī tādas institūcijas kompetencē, kas ir pilnībā neatkarīga gan no prokuratūras,

gan no tiesas, un paredzēt vai arī neparedzēt tiesas kontroli par šīs iestādes lēmumiem. Apstrīdētajām normām esot jānodrošina taisnīgs līdzsvars starp tiesiskās stabilitātes principu un taisnīguma principu. Apstrīdētās normas to nenodrošinot, tāpēc tajās noteikto personas pamattiesību ierobežojumu nevarot attaisnot ar lielāku sabiedrības ieguvumu.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēji atkārtoti uzsver: apstrīdētajās normās noteiktā kārtība nenodrošina to, ka notiesātās personas pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem tiek izskatīts neatkarīgi un objektīvi. Apstrīdētajās normās noteiktais regulējums nevarot tikt attaisnots ar nepieciešamību pasargāt tiesas no pārslodzes. Turklāt principu, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas, nevarot pamatot ar praktiskiem apsvērumiem.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo apstrīdētās normas neaizskar Pieteikuma iesniedzēju tiesības uz taisnīgu tiesu.

Saeima sniedz juridisko pamatojumu tiktāl, ciktāl apstrīdētajās normās noteiktā kārtība tiek piemērota, izskatot personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punkta izpratnē.

3.1. Satversmes 92. panta pirmais teikums ietverot tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli tikai tiktāl, ciktāl personas prasība būtu izskatāma neatkarīgā tiesu institūcijā. Pārējos gadījumos šādas tiesības paredzot Satversmes 92. panta trešais teikums.

Pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem iesniegšana neesot uzskatāma par daļu no sākotnējā vai atjaunotā kriminālprocesa. Šāds pieteikums esot pielīdzināms pieteikumam par kriminālprocesa uzsākšanu. Abos gadījumos persona lūdzot kriminālprocesuālā kārtībā izskatīt jautājumu par iespējamu tās tiesību aizskārumu. Tomēr līdz kriminālprocesa uzsākšanai personai neesot kriminālprocesuāla statusa un tāvad neesot arī no šāda statusa izrietošu garantiju un tiesību.

Pieteikumam par jaunatklātiem apstākļiem neesot piemērojamas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas. Uz šāda pieteikuma izskatīšanu attiecoties tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli garantijas, kas nostiprinātas Satversmes 92. panta trešajā teikumā un Konvencijas 13. pantā. Apstrīdētajās normās noteiktā kārtība, kādā izskatāms personas pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem, neietilpstot Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā. Ievērojot to, ka Pieteikuma iesniedzēji nav apšaubījuši apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam, tiesvedība izskatāmajā lietā esot izbeidzama.

3.2. Tomēr tādā gadījumā, ja tiktu atzīts, ka tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā, Saeima norāda, ka apstrīdētās normas nodrošina efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli un atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli ne vienmēr prasot nodrošināt iespēju vērsties tiesā. Konvencijas 13. pants garantējot tiesību aizsardzības līdzekļu pieejamību nacionālajā līmenī, kas ļaujot aizsargāt Konvencijā noteiktās tiesības un brīvības jebkurā nacionālajos tiesību aktos paredzētajā formā. Izskatāmajā lietā esot noskaidrojams, vai likumdevējs izvēlējis efektīvu līdzekli pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai. Efektivitāte tiek vērtēta, pārbaudot, vai nacionālās tiesību sistēmas ietvaros indivīdam ir iespējas izmantot tiesību aizsardzības līdzekļus un vai pastāv kompetenta institūcija, kura ir tiesīga lemt par atlīdzinājumu indivīdam viņa tiesību aizskāruma gadījumā. Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem neesot tieši saistīta ar personas pamattiesību īstenošanu, tādēļ apstrīdētajās normās noteiktajai kārtībai esot izvirzāmas zemākas prasības nekā tās, kas izvirzāmas tiesību aizsardzības līdzekļiem pamattiesību aizskāruma gadījumā.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim par to, ka prokurors, izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, pieņem galīgo lēmumu par personas vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Prokurors izvērtējot vienīgi to, vai patiešām pastāv jaunatklāti apstākļi un vai tie ir pietiekams pamats krimināllietā taisītā nolēmuma atcelšanai. Ja prokurors gūst pārliecību, ka šāds

pamats varētu būt, viņš sagatavojot atzinumu, kuru pēc tam izskatot ģenerālprokurors vai tiesa. Tādējādi neesot pamata uzskatīt, ka prokurors, izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, veiktu tiesas funkcijas.

Likumdevējs, nosakot, kādas ziņas un fakti ir uzskatāmi par jaunatklātiem apstākļiem, esot samazinājis ar Kriminālprocesa likuma 62. nodaļas normu piemērošanu saistīto patvaļības risku. Prokuroram esot rīcības brīvība Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādīto apstākļu izvērtēšanā, taču likums paredzot ietvarus šīs brīvības īstenošanai. Turklāt prokuroram, atsakoties atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, esot jāpieņem motivēts lēmums. Amatā augstākam prokuroram, izskatot personas sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana, esot tiesības gan atcelt šādu lēmumu, gan pašam izlemt, vai ir pamats kriminālprocesa atjaunošanai. Neesot pamata uzskatīt, ka amatā augstāks prokurors, izskatot sūdzību par prokurora pieņemto lēmumu, būs neobjektīvs.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Saeima norāda, ka pieaicināto personu viedokļi un citi izskatāmās lietas materiāli apstiprina Saeimas atbildes rakstā pausto argumentu un secinājumu pamatotību.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Prasības, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanai kopumā, esot attiecināmas arī uz lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Tātad arī uz šo procesu esot attiecināmi objektivitātes un neatkarības kritēriji. Kriminālprocesa atjaunošanas procedūras funkcija esot atrisināt strīdu starp taisnīguma un tiesiskās stabilitātes principiem. Meklējot līdzsvaru starp abiem šiem principiem, nedrīkstot aizmirst par vienu no kriminālprocesa pamatprincipiem – procesuālās līdztiesības principu. Procesuālās līdztiesības princips esot būtisks tiesību uz taisnīgu tiesu elements un tiesiskās vienlīdzības principa īpaša izpausme, kas attiecināma uz tiesai pakļautajām visu kategoriju lietām.

Likumdevējs esot noteicis prokuratūrai divas funkcijas: 1) atbilstoši Prokuratūras likuma 2. panta 4. punktam uzturēt valsts apsūdzību; 2) saskaņā ar Prokuratūras likuma 2. panta 6. punktu likumā noteiktajā kārtībā aizsargāt personu un valsts tiesības un likumīgās intereses. Izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, prokurors īstenojot Prokuratūras likuma 2. panta 6. punktā noteikto funkciju. Par tiesībām un likumīgajām interesēm šajā gadījumā esot atzīstama nepieciešamība izvērtēt un vajadzības gadījumā novērst personas tiesību aizskārumu, ko izraisījuši Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā paredzētie apstākļi. Tādēļ nevarot piekrist viedoklim, ka jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu izlemšana prokuratūrā visos gadījumos būtu saistīta ar objektivitātes un neatkarības principu pārkāpuma risku.

Administratīvo pārkāpumu lietās pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšana esot pakļauta divpakāpju tiesas kontrolei. Lai gan kriminālatbildība ir smagākais no personai piemērojamiem atbildības veidiem, apstrīdētās normas neparedzot tiesas kontroli par lēmumiem, kas pieņemti pēc pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem. No sistēmiskā un cilvēktiesību aizsardzības viedokļa šāda situācija neesot atzīstama par atbilstošu. Apstrīdētajās normās paredzēto leģitīmo mērķi varot sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, nodrošinot tiesas kontroli par lēmumiem, ar kuriem atteikta kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Situācijās, kad no normatīvajiem aktiem neizriet personas tiesības uz pieeju tiesai, atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam personai vajagot būt garantētai maksimāli efektīvai alternatīvai procedūrai, kas dotu tai iespēju aizsargāt savas tiesības atbilstoši Konvencijas 13. pantam. Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasot, lai persona savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizsardzībai vērstos tikai Satversmes 82. pantā minētajās tiesu varas institūcijās. Efektīva tiesību aizsardzība saskaņā ar Konvencijas 13. pantu nozīmējot tādas tiesību aizsardzības līdzekļus, kas dod iespēju identificēt pārkāpumu, to atzīt un

atlīdzināt kaitējumu. Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta pirmais teikums esot piemērojams tiktāl, ciktāl no tā izriet valsts pienākums nodrošināt personai efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu.

Lai konstatētu jaunatklātu apstākļu esamību, esot jāveic izmeklēšana, tādēļ pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem esot iesniedzams prokuroram un neesot iespējams šādus pieteikumus jau sākotnēji nodot izskatīšanai tiesā. Nevarot piekrist arī tam viedoklim, ka prokurors, izvērtējot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, izdara secinājumu par personas vainu vai pārbauda iepriekš uzturētās apsūdzības pamatotību.

No kriminālprocesa principiem izrietot, ka tas pats prokurors, kurš uzturējis apsūdzību kriminālprocesā, nevar skatīt pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem. Ja pieņemtu, ka pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem ir pielīdzināms iesniegumam par kriminālprocesa uzsākšanu, tad normatīvo regulējumu varētu pilnveidot, nosakot pārsūdzības iespējas tādā pašā apmērā, kādā tās paredzētas attiecībā uz lēmumu par atteikšanos ierosināt kriminālprocesu. Tomēr arī apstrīdētajās normās noteiktais pārsūdzības mehānisms neesot acīmredzami nesamērīgs.

6. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo apstrīdētās normas nav tieši attiecināmas uz Satversmes 92. panta pirmo teikumu.

Process, kurā tiek izskatīts pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem, neesot identificējams ar tiesas spriešanu atjaunotā kriminālprocesā. Tādēļ Kriminālprocesa likuma 657. panta regulējums neesot attiecināms uz Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Pēc tam, kad saņemts pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem, attiecīgās prokuratūras virsprokurors ar rezolūciju nosakot konkrētu prokuroru, kuram šis pieteikums jāizskata. Pieteikuma izskatīšanas laikā parasti no tiesas tiekot pieprasīti krimināllietas materiāli un pēc to izpētes un salīdzināšanas ar pieteikumā norādīto tiekot lemts par kriminālprocesa atjaunošanu vai atteikšanos atjaunot kriminālprocesu. Lai noskaidrotu, kuras institūcijas vai amatpersonas

kompetencē būtu nododama pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšana, esot jāizprot Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā paredzēto jaunatklāto apstākļu nozīmi un jēga. Jaunatklāti apstākļi, kas norādīti Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 1., 2., 4. un 5. punktā, esot kompetentu iestāžu nolēmumi. Savukārt Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punktā norādītie apstākļi pēc būtības prasot, lai prokurors lēmumu pieņem patstāvīgi, pamatojoties uz savu pārliecību un likumiem, kā arī neatkarīgi no citu valsts institūciju ietekmes. Tieši prokuroram esot jāpārliedz par to, ka lietā pastāv jaunatklāti apstākļi un viņš pēc lietas atjaunošanas spēs īstenot Kriminālprocesa likuma 402., 408., 459. vai 461. pantā noteiktos pienākumus.

Attiecībā uz pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanu neesot pamata ignorēt teritoriālās piekritības principu. Lai izvērtētu jau zināmus apstākļus kopsakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, esot jāievēro teritoriālā piekritība, un šāda izvērtēšana, ja vien tas iespējams, jāveic teritorijā, kurā noticis attiecīgais noziedzīgais nodarījums. Savukārt fakts, ka praksē pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tas pats prokurors, kas pirms tam bijis iesaistīts konkrētajā kriminālprocesā, nenozīmē, ka pieteikuma izskatīšana būs neobjektīva. Arī uz šo prokuroru attiecoties visas interešu konflikta nepieļaujamības prasības. Turklāt pieteikuma divpakāpju izskatīšana prokuratūras ietvaros esot atzīstama par pietiekami efektīvu līdzekli objektīva lēmuma pieņemšanai.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome (turpmāk – Advokātu padome) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Advokātu padome nepiekrīt Saeimas viedoklim, ka kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nav tiešā veidā saistīta ar personas pamattiesību īstenošanu. Apstrīdētās normas nosakot kārtību, kādā, iespējams, nepamatoti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu notiesāta persona var tikt attaisnota, ja prokurors nolemj atjaunot kriminālprocesu pēc šīs personas pieteikuma. Taču, ja personai kriminālprocesa atjaunošana ir nepamatoti atteikta,

tiekot būtiski aizskartas vai faktiski pat liegtas pēc būtības personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tādējādi ar apstrīdētajām normām varot būt aizskartas Pieteikuma iesniedzējiem Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības.

Prokurors, kuram jāizskata pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem, un amatā augstāks prokurors, kuram jāizskata sūdzība par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana, neesot uzskatāmi par pilnībā objektīviem. Kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 655. panta otrās daļas 3. punkta regulējumu apstrīdētās normas radot tādu situāciju, ka prokurors, izskatot personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, dod savu vērtējumu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam esot vērtējama tieši attiecībā uz galīgo nolēmumu, ar kuru izlemts personas pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem. Proti, apstrīdētajās normās ietvertais mehānisms būtu uzskatāms par efektīvu un likumīgu tad, ja tiktu nodrošināts, ka tieši galīgo lēmumu par šādu pieteikumu pieņem tiesa.

Izskatāmajā lietā esot svarīga apstrīdēto normu pieņemšanas vēsture. Izstrādājot Kriminālprocesa likuma projektu, neesot ņemts vērā Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 (turpmāk arī – lieta Nr. 2001-10-01) secinājumu daļas 10. punktā atzītais un apstrīdētajās normās esot nepamatoti saglabāts Latvijas PSR Kriminālkodeksa 390. panta regulējums.

Apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam esot analizējama kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 13. sadaļas „Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana” regulējumu. Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas regulējums esot vērsts uz nepamatota personas tiesību aizskārums novēršanu un taisnīga līdzsvara nodrošināšanu starp tiesiskās stabilitātes principu un taisnīguma principu, kā arī kriminālās justīcijas efektivitātes nodrošināšanu. Kriminālprocesa likuma 63. nodaļa pakļaujot tiesas kontrolei lēmumu, kas pieņemts pēc personas pieteikuma par krimināllietas jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Savukārt apstrīdētās normas, kas ietvertas Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā, nepakļaujot tiesas kontrolei prokurora lēmumu. Tādēļ apstrīdētajās normās noteiktā kārtība nevarot

garantēt lēmuma par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem pieņemšanas procesa tiesiskumu, likumību un objektivitāti. Arī juridiski neesot pamatojamas tik lielas atšķirības starp Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas regulējumiem.

8. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes profesore Dr. iur. Sandra Kaija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Kriminālprocesa likums reglamentējot krimināllietu izskatīšanu tiesā, un kā papildu iespēja nodrošināt spriedumu tiesiskumu un pamatotību esot paredzēta spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana. Kriminālprocesa atjaunošanā sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem esot iespējams izšķirt vairākus šādus posmus: 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem; 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas; 3) lietas izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā). Jaunatklātie apstākļi neizrietot no izskatītā kriminālprocesa materiāliem. Tie varot būt gan jauni (piemēram, Satversmes tiesas spriedums, starptautiskās tiesu institūcijas atzinums u.c.), gan arī tādi, kas atklājušies no jauna, proti, pastāvējuši jau lietas izskatīšanas laikā, bet nebija vai nevarēja būt zināmi tiesai vai prokuroram. Turklāt šiem apstākļiem vajagot būt tik svarīgiem, ka tie varētu radīt šaubas par spēkā esoša nolēmuma likumību un pamatotību. Nepareizs esot pieņēmums, ka prokurors, izvērtējot jaunatklātos apstākļus, noteikti būs neobjektīvs.

Pastāvot līdzība jautājumos par kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Abos gadījumos esot nepieciešams likumā noteiktais iemesls un pamats attiecīgā lēmuma pieņemšanai. Prokurora pilnvaras izvērtēt jaunatklātus apstākļus esot ierobežotas, jo, izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, pārbaude tiek veikta tikai tādā apjomā, lai pārlicinātos par atjaunošanas pamata esamību un nepieciešamību veikt izmeklēšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Lieta tiesā nonākot tikai tad, kad prokurors ir pieņēmis lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu, veicis jaunatklāto apstākļu izmeklēšanu, atzinis, ka ir pamats atcelt

nolēmumu, un sagatavojis attiecīgu atzinumu. Likumdevējs neesot paredzējis iespēju personām ar pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem uzreiz vērsties tiesā, jo šāda pieteikuma izskatīšana tiesā pirms tam, kad savākti pierādījumi, radītu sarežģījumus attiecīgajā procesā. Tomēr tiesa lemjot par prokurora atzinumu, un šajā stadijā persona varot īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Kārtība, kādā izskatāms pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem, neesot vērtējama kontekstā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu, bet izrietot no Konvencijas 13. panta. Apstrīdētās normas neliedzot personai aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, bet paredzot kārtību, kādā personas tiesības īstenojamās noteiktos gadījumos. Likumdevējs esot nodrošinājis efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai.

9. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrijas darba grupas Kriminālprocesa likuma projekta izstrādei vadītājs *Mg. iur. Gunārs Kūtris* – uzskata, ka apstrīdētās normas neaizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, taču var tikt vērtētas kontekstā ar šā panta trešo teikumu.

Kriminālprocesa likuma projekta izstrādes gaitā darba grupā neesot bijis diskusiju par regulējumu kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, jo tikusi atbalstīta iepriekš spēkā bijušā Latvijas Kriminālprocesa kodeksa (turpmāk – KPK) 32. nodaļas regulējuma pārņemšana. Šāda izvēle izdarīta vairāku iemeslu dēļ.

Līdzšinējais regulējums esot bijis saprotams un praksē neesot radījis problēmas. Latvijā darbojoties apelācijas un kasācijas instances, kas palīdzot novērst tiesu nolēmumos iespējamās kļūdas. Prokuratūra piederot pie tiesu varas, un tās galvenā funkcija esot likumības ievērošanas uzraudzība. Jaunais Kriminālprocesa likums esot nostiprinājis tiesas objektivitāti un stingri nošķīris procesuālās funkcijas. Proti, tiesa nevarot lemt par kriminālprocesa vai kriminālvajāšanas uzsākšanu, bet skatot tai nodotās lietas un izvērtējot iesniegtos materiālus. Jaunatklāto apstākļu noskaidrošanas process, īpaši Kriminālprocesa

likuma 655. panta otrās daļas 3. punkta gadījumā, obligāti ietverot pārbaudi. Šādas pārbaudes veikšana pilnībā atbilstot prokuratūras funkcijām un prokurora kompetencei. Ja ikviens pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem būtu izskatāms tiesā, tas nozīmētu vēl vienas pārsūdzības instances noteikšanu un tādējādi arī bažas par tiesisko stabilitāti.

Apgalvojums, ka apstrīdētās normas aizskar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības, esot apšaubāms. Saistībā ar apstrīdētajām normām un konstitucionālajā sūdzībā norādīto drīzāk varētu vērtēt to, vai nav aizskartas tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli Konvencijas 13. panta izpratnē. Latvijā šo tiesību saturs esot „ielasāms” Satversmes 92. panta trešajā teikumā. Tomēr neesot saskatāmi arī argumenti apstrīdēto normu neatbilstībai Satversmes 92. pantam kopumā.

Nosakot, ka prokurors ir tā amatpersona, kura izskata pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem un pieņem par to lēmumu, likumdevējs esot atradis saprātīgu risinājumu. Prokurora objektivitāti šādu pieteikumu izskatīšanā nodrošinot viņam Prokuratūras likumā noteiktās funkcijas un Kriminālprocesa likumā noteiktā loma kriminālprocesā. Turklāt jaunatklātie apstākļi esot tādi, kuri agrāk izskatītajā kriminālprocesā nebija zināmi, tāpēc prokuroram esot iespēja jau iztiesāto krimināllietu izvērtēt no cita – tieši no likumības – skatpunkta. Šādā gadījumā prokurors rīkojoties tāpat kā ikvienā kriminālprocesā – bez aizspriedumiem lemjot par apsūdzības grozīšanu vai atteikšanos no apsūdzības. Tomēr nebūtu pieļaujams, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem skata tas pats prokurors, kurš uzturējis apsūdzību konkrētajā krimināllietā, jo tādējādi varot rasties vismaz šķietams interešu konflikts.

Secinājumu daļa

10. Atbilstoši Satversmes tiesas praksei procesuāla rakstura jautājumi ir skatāmi pirms tiesību normu konstitucionalitātes izvērtēšanas pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā*

Nr. 2010-71-01 11. punktu un 2013. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-22-0103 10. punktu).

Apstrīdētās normas nosaka kārtību, kādā ierosināma procedūra – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Satversmes tiesa jau ir vērtējusi līdzīga regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta spriedumu lietā Nr. 2001-10-01*).

Tādējādi visupirms Satversmes tiesai jāpārbauda, vai izskatāmās lietas prasījums nav izspriests.

10.1. Spriedumā lietā Nr. 2001-10-01 Satversmes tiesa vērtēja KPK normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Savukārt izskatāmajā lietā ir jāvērtē Kriminālprocesa likuma normu atbilstība tai pašai Satversmes normai.

Līdz ar to formāli izskatāmās lietas prasījums nav izspriests, jo tas attiecas uz citā normatīvajā aktā ietvertām tiesību normām.

10.2. Tādos gadījumos, kad likumdevējs pieņēmis likuma grozījumus, lai nodrošinātu apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, bet nav izslēdzis no likuma tās tekstu, Satversmes tiesa noskaidro veikto grozījumu apjomu un izvērtē, vai apstrīdētās normas saturs ir mainījies pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01 10.1. punktu*).

Satversmes tiesa uzskata, ka minētā atziņa būtu attiecināma arī uz tādu gadījumu, kad jāpārbauda, vai konkrētās lietas prasījums jau nav izspriests. Proti, ja likumdevējs regulējumu, kura konstitucionalitāte tika izvērtēta Satversmes tiesā, ir ietvēris citā normatīvajā aktā, tas pats par sevi nav pamats uz jauno regulējumu neattiecināt Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 4. punkta normu par izspriestu prasījumu. Šādā gadījumā ir nepieciešams izvērtēt normatīvā regulējuma izmaiņu apjomu, lai secinātu, vai apstrīdēto normu saturs ir mainījies pēc būtības. Pat ja Satversmes tiesā kādreiz vērtētais tiesiskais regulējums ir ietverts citā normatīvajā aktā, tas pēc savas būtības var palikt nemainīgs. Tāpēc tiesiskās noteiktības un procesuālās ekonomijas principiem

neatbilstoša būtu tāda Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 4. punkta interpretācija un piemērošana, kuras rezultātā tiktu izskatīta lieta par jau izspriestu prasījumu.

Līdz ar to Satversmes tiesai jānoskaidro, vai izskatāmās lietas prasījums ir mainījies pēc būtības.

10.3. Lietā Nr. 2001-10-01 pieteikuma iesniedzējs – Valsts cilvēktiesību birojs – lūdza Satversmes tiesu atzīt par spēkā neesošām prokurora ekskluzīvās tiesības ierosināt tiesvedību krimināllietā sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un KPK 390.–392.² pantu par esošu pretrunā ar Satversmes 92. pantu. Saskaņā ar KPK 396. pantu persona pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem iesniedza prokuroram. Ja prokurors uzskatīja, ka nav iemesla ierosināt tiesvedību krimināllietā sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš pieņēma motivētu lēmumu, kuru persona bija tiesīga pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram.

Saskaņā ar izskatāmajā lietā apstrīdētajās normās ietverto regulējumu personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. Ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš par to pieņem motivētu lēmumu, kuru persona ir tiesīga pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram. Amatā augstāka prokurora lēmums nav pārsūdzams.

Tādējādi izskatāmajā lietā apstrīdētais normatīvais regulējums pēc būtības nav mainījies salīdzinājumā ar lietā Nr. 2001-10-01 apstrīdēto regulējumu.

10.4. Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, būtiski mainoties lietas apstākļiem, prasījumu vairs nevar uzskatīt par izspriestu. Tāpēc atsevišķos gadījumos, izvērtējusi lietas faktiskos apstākļus, iepriekšējā spriedumā izteiktos secinājumus, kā arī tiesību sistēmas izmaiņas un konstatējusi, ka pastāv būtiski jauni apstākļi, Satversmes tiesa var izvērtēt tādu prasījumu, kas jau reiz ir izspriests (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 10.1. un 10.3. punktu*).

No minētā izriet, ka Satversmes tiesai, lai pārbaudītu, vai izskatāmās lietas prasījums jau nav izspriests, ir jānoskaidro arī tas, vai pastāv būtiski jauni apstākļi, kuru dēļ prasījumu nevarētu uzskatīt par jau izspriestu.

10.5. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2001-10-01 atzina, ka apstrīdētās KPK normas nav uzskatāmas par efektīvāko un labāko iespējamo variantu, lai saprātīgi atrisinātu strīdu starp taisnīguma principu un tiesiskās stabilitātes principu. Taču sprieduma taisīšanas brīdī spēkā bijušā KPK noteiktais līdzsvars starp minētajiem principiem nebija izjaukts tik lielā mērā, lai apstrīdētās normas būtu atzīstamas par neatbilstošām Satversmei. Papildus spriedumā tika norādīts: „[...] kamēr KPK nav paredzēta kāda cita kārtība lietas jaunai izskatīšanai gadījumos, kad ir jaunatklātie apstākļi, apstrīdēto normu izslēgšana no KPK radītu situāciju, kas apgrūtinātu izskatīt lietas šādā kārtībā vispār. Un tas būtu vēl lielāks šķērslis taisnīguma principa realizācijai” (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punktu*). Vienlaikus šāds Satversmes tiesas secinājums norādīja uz to, ka likumdevējam, izstrādājot jauno Kriminālprocesa likumu, jāparedz efektīvāks līdzeklis līdzsvara nodrošināšanai starp taisnīguma principu un tiesiskās stabilitātes principu.

10.6. Lieta Nr. 2001-10-01 tika izskatīta pirms četrpadsmit gadiem, laikā, kad Latvijas tiesību sistēmā turpinājās transformācija no padomju tiesībām uz demokrātiskai tiesiskai valstij atbilstošām tiesībām, kuru pamatvērtība ir cilvēktiesību nodrošināšana.

Arī kriminālprocesā turpinājās transformācija uz demokrātiskai tiesiskai valstij atbilstošām tiesībām. 2005. gada 21. aprīlī tika pieņemts Kriminālprocesa likums. Apstrīdētās normas nevar skatīt atrauti no vispārējās Kriminālprocesa likuma sistēmas. Jāņem vērā, ka Kriminālprocesa likums tika pieņemts, lai vienkāršotu un paātrinātu krimināltiesisko attiecību noregulējumu, ar mērķi nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu (*sk. arī Saeimā 2003. gada 29. maijā iesniegtā likumprojekta Nr. 286 „Kriminālprocesa likums” anotāciju, pieejama: <http://www.saeima.lv>*). Attiecīgi Kriminālprocesa likuma 1. pantā tika noteikts, ka kriminālprocesa mērķa sasniegšanas gaitā nav pieļaujama neattaisnota iejaukšanās personas dzīvē, kā arī tika nostiprināti citi principi, piemēram, cilvēktiesību garantēšanas princips, spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums.

Turklāt ar Kriminālprocesa likuma pieņemšanu ir grozīts prokurora tiesību un pienākumu apjoms katrā konkrētā procesa stadijā un īstenota ideja, ka vienā kriminālprocesā, ja vien tas iespējams, iesaistās viens prokurors – sākumā kā uzraugošais prokurors, tad kā procesa virzītājs un vēlāk kā apsūdzības uzturētājs (sk. arī: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. *Kriminālprocesa dalībnieki. Rakstu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā” 3. raksts. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 75.–79. lpp.*).

Tādējādi kopš sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 pieņemšanas izdarītie grozījumi tiesību sistēmā un kriminālprocesa tiesiskajā regulējumā ir atzīstami par būtiskiem jauniem apstākļiem, tāpēc prasījums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam nav atzīstams par jau izpriedu. Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

11. Saeima uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo apstrīdētās normas neaizskar Pieteikuma iesniedzējiem Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības. Arī pieaicinātās personas – Ģenerālprokuratūra un G. Kūtris – uzskata, ka apstrīdētās normas neattiecas uz Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Tāpēc, lai izņemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētās normas attiecas uz tādām Pieteikuma iesniedzēju tiesībām, kas ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

12. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

12.1. Lietā Nr. 2001-10-01 citastarp tika atzīts, ka prasības, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai kopumā, attiecināmas arī uz lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (sk. *Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 4. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa kārtību, kādā ierosināma procedūra – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem –, jau ir atzinusi par tādu, kas ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

12.2. Satversmes 92. pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 6. punktu*).

Neatņemams taisnīgas tiesas elements ir taisnīgs tiesvedības procesa rezultāts, proti, taisnīgs spriedums. Procesuālie likumi izvirza vairākas prasības, kas vērstas uz taisnīga sprieduma nodrošināšanu, piemēram, tiesas objektivitāte un neitralitāte, pušu līdztiesības princips, pierādījumu pārbaude, tiesības pārsūdzēt nolēmumu apelācijas instances tiesā un citas. Šādu prasību pareizas piemērošanas un mijiedarbības rezultātā ir iespējams nonākt līdz taisnīgam spriedumam. Taisnīgam spriedumam jābūt pamatotam un tiesību normām atbilstošam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

Lai noskaidrotu Satversmes 92. panta jēgu, tas jāaplūko arī sasaistē ar citām Satversmes normām un principiem, tostarp tiesiskas valsts principu. Tiesiskas valsts principa būtiska sastāvdaļa ir tiesiskā noteiktība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu un 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 12. punktu*). Viena no tiesiskās noteiktības principa izpausmēm ir *res judicata* princips.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka *res judicata* princips veido Satversmes 92. pantā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu saturu. Saskaņā ar šo principu nevienam nav tiesību uz galīga un spēkā esoša sprieduma pārskatīšanu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 7. un 17.3. punktu*). Savu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšana Satversmes 92. panta izpratnē nenozīmē tiesības uz

bezgalīgu tiesas procesu, bet, gluži otrādi, uz procesu, kuram saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos spriedumu (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

12.3. Satversmes tiesas praksē vairākkārt atzīts, ka Satversmes 92. pantā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu interpretāciju var ietekmēt starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās cilvēktiesību normas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 10. punktu*). Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu*).

No Konvencijas 7. protokola 4. panta otrās daļas izriet, ka atsevišķos gadījumos ir pieļaujama lietas atkārtota izskatīšana, proti, ja ir pierādījumi par jauniem vai no jauna atklātiem apstākļiem vai ja iepriekšējā procesā ir pieļautas būtiskas kļūdas, kas varēja ietekmēt lietas iznākumu. Savukārt Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) vairākās lietās ir atzinusi, ka par atbilstošāko veidu Konvencijas 6. panta pārkāpuma novēršanai uzskatāma lietas izskatīšana tiesā *de novo* vai, ja iesniegts attiecīgs lūgums, tiesvedības atjaunošana (*sk., piemēram, ECT 2010. gada 20. aprīļa sprieduma lietā „Laska and Lika v. Albania”, pieteikumi Nr. 2315/04 un 17605/04, 74. punktu*).

Turklāt ECT norāda, ka atsevišķos gadījumos ar tiesvedības atjaunošanu lietā ir iespējams pilnībā novērst acīmredzamu personas tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu, piemēram, tādu pierādījumu izmantošanu kriminālprocesā, kuri ir iegūti, pārkāpjot spīdzināšanas vai cietsirdīgas izturēšanās aizliegumu (*sk., piemēram, ECT 2014. gada 11. februāra sprieduma lietā „Cēsnieks v. Latvia”, pieteikums Nr. 9278/06, 65. un 78. punktu*). Minētais norādījums ir pamatots ar atziņu, ka šādu pierādījumu izmantošana kriminālprocesā būtisku faktu noskaidrošanai vienmēr rada nopietnas šaubas par visa kriminālprocesa taisnīgumu un liek visu šo procesu uzskatīt par prettiesisku (*sk., piemēram, ECT*

Lielās palātas 2010. gada 1. jūnija sprieduma lietā „Gäfgen v. Germany”, pieteikums Nr. 22978/05, 66. punktu).

Saskaņā ar Konvencijas 46. pantu dalībvalstīm ir juridiski saistošs ECT galīgais spriedums ikvienā lietā, kurā attiecīgā dalībvalsts ir viena no pusēm. Savukārt ECT sprieduma izpildi uzrauga Eiropas Padomes Ministru komiteja. Eiropas Padomes Statūtu 15. panta „b” punkts noteic, ka Ministru komiteja ir tiesīga pieņemt rekomendācijas dalībvalstu valdībām. Kaut arī šīs rekomendācijas nav juridiski saistošas, tās tiek pieņemtas jautājumos, kas tiek atzīti par dalībvalstu kopējās politikas jautājumiem. Eiropas Padomes Ministru komiteja 2000. gada 19. janvārī ir pieņēmusi rekomendāciju Nr. R(2000)2 „Par atsevišķu lietu pārskatīšanu vai izskatīšanu no jauna nacionālajā līmenī pēc Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem” [*Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgements of the European Court of Human Rights*].

Minētajā rekomendācijā Ministru komiteja aicina dalībvalstis izvērtēt savas tiesību sistēmas, lai pārlicinātos, ka tajās ir pieejama atbilstoša iespēja pārskatīt lietas (tai skaitā atjaunojot tiesvedību) gadījumos, kad ECT atzinusi, ka ir pārkāpta Konvencija, īpaši gadījumos, kad: 1) valsts iestādes pieņemtais lēmums, ar ko pārkāptas personas cilvēktiesības, joprojām šai personai rada būtiskas nelabvēlīgas sekas, kuras nav pienācīgi novēršamas, izmaksājot kompensāciju, un kuras nav iespējams novērst citādi, kā vien pārskatot lietu vai atjaunojot tiesvedību; 2) ECT spriedums apliecina, ka: a) apstrīdētais valsts iestādes lēmums pēc būtības ir pretrunā ar Konvenciju vai b) konstatētais Konvencijas pārkāpums izriet no procesuālām kļūdām vai nepilnībām, kas ir tik būtiskas, ka rada nopietnas šaubas par apstrīdētās konkrētajā valstī īstenotās procedūras iznākuma pareizību.

Arī juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka gadījumos, kad spēkā stājušies tiesas nolēmumi, visticamāk, var tikt uzskatīti par netaisnīgiem, priekšroka dodama taisnīguma principam, nevis tiesiskās noteiktības principam (*sk., piemēram:*

Hoffmann R. Verfahrensgerechtigkeit. Studien zu einer Theorie prozeduraler Gerechtigkeit. Paderborn: Schöningh, 1992, S. 132–133).

Tātad ir iespējami gadījumi, kad tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas labad ir jāatjauno tiesvedība lietā, kurā jau pieņemts galīgs nolēmums.

12.4. Pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem iesniegšana, līdzīgi kā protesta iesniegšana par spēkā stājušos tiesas nolēmumu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, nav uzskatāma par pārsūdzību un nav pielīdzināma tiesībām vērsties tiesā (*sal.: Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 15.1. punkts*).

Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā stājušos nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu ir tiesību institūti, kas veidoti kā tiesību uz taisnīgu tiesu papildu garantija likumā noteiktā gadījumā. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka kriminālprocesa atjaunošanas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem funkcija ir atrisināt kolīziju starp taisnīguma un tiesiskās stabilitātes principiem, kas abi vienlaikus ir izsecināmi no tiesiskas valsts idejas (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu*).

Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir sevišķa procesuāla stadija, kas iespējama vienīgi tādā gadījumā, kad tai ir likumā noteiktais pamats. Pēc tam, kad stājies spēkā nolēmums krimināllietā, var atklāties apstākļi, kas, izskatot krimināllietu, netika ņemti vērā, jo nebija vai nevarēja būt zināmi. Šādos gadījumos taisnīgas tiesas un tās elementa – taisnīga sprieduma – nodrošināšanai jāparedz iespēja labot pieļauto netaisnību, atjaunojot kriminālprocesu, lai krimināllietas izskatīšanā tiktu ņemti vērā jaunatklātie apstākļi. Savukārt gadījumos, kad pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nav konstatējams, taisnīgas tiesas nodrošināšanas labad jāparedz iespēja atteikties atjaunot kriminālprocesu, tādā veidā respektējot spēkā stājušos tiesas nolēmumu un ievērojot *res judicata* principu. Minētais nozīmē, ka tiesību institūta – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem

– mērķis ir nodrošināt līdzsvaru divu taisnīgas tiesas satura elementu – *res judicata* principa un taisnīga sprieduma – kolīzijas gadījumā.

Tādējādi Kriminālprocesa likumā ietvertais regulējums par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā un tiesvedība lietā ir turpināma.

13. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas un personai nav tiesību pārsūdzēt tiesā prokurora atteikumu atjaunot kriminālprocesu. Nepamatoti atsakot kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, personai tiekot liegta iespēja tikt attaisnotai tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kuru šī persona nav izdarījusi. Proti, pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskats, netiek nodrošināts taisnīgs spriedums.

Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība to līdzekļu izvēlē, kuri nodrošinās līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā (*sal.: Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punkts*). Šāda līdzsvara nodrošināšanas līdzekļi var būt dažādi. Uz to norāda arī citu valstu tiesiskais regulējums. Dažās valstīs pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem jau sākotnēji skata tiesa (piemēram, Austrijā, Nīderlandē, Slovākijā), citur šo pieteikumu skata prokurors (piemēram, Lietuvā) vai cita neatkarīga institūcija (piemēram, Dānijā, Norvēģijā). Atsevišķās valstīs prokurora vai citas institūcijas lēmumu var pārsūdzēt tiesā (piemēram, Lietuvā, Norvēģijā). Turklāt dažās valstīs tiek ievērots princips, ka tā amatpersona (prokurors vai tiesnesis), kas piedalījies krimināllietas sākotnējā izskatīšanā, nedrīkst izskatīt pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem (piemēram, Nīderlandē, Slovēnijā, Somijā). Savukārt ECT judikatūrā atzīts, ka gadījumā, kad ir pārkāptas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, personai jābūt garantētai iespējai atbilstošā procedūrā šo pārkāpumu novērst, proti, panākt taisnīgu spriedumu

(sk., piemēram, *ECT Lielās palātas 2005. gada 12. maija sprieduma lietā „Öcalan v. Turkey”*, pieteikums Nr. 46221/99, 210. punktu).

Tādējādi, lai Satversmes tiesa izskatāmajā lietā varētu izvērtēt, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, tai jānoskaidro, vai apstrīdētajās normās noteiktais regulējums nodrošina līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā.

14. Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir regulēta Kriminālprocesa likuma trīspadsmitās sadaļas „Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana” 62. nodaļā.

Kriminālprocesa likuma 655. panta pirmā daļa noteic, ka atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stājies tiesas spriedums vai lēmums, vai prokurora priekšraksts par sodu, var sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Šā panta otrajā daļā ir izsmeļoši noteikti pieci pamati kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem jeb pieci jaunatklāto apstākļu veidi, proti:

1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta atzinums, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;

2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi pamatā nelikumīga nolēmuma pieņemšanai;

3) citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, attiecībā uz kuru kriminālprocess bijis izbeigts;

4) Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata spēkā stājies nolēmums;

5) starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas nolēmums, kas stāties spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

Kriminālprocesa likuma 656. pantā ir noteikti termiņi kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un to aprēķināšanas kārtība, savukārt 657. pantā reglamentēta kārtība, kādā ierosināma procedūra – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 657. panta otro daļu kriminālprocesā iesaistītās personas vai to pārstāvji ir tiesīgi iesniegt pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem. Savukārt gadījumā, ja cita kriminālprocesa gaitā ir iegūta informācija par kādu no Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā noteiktajiem apstākļiem, prokurors ir tiesīgs pēc savas iniciatīvas uzsākt jaunatklātu apstākļu esamības pārbaudi [*sk. arī: Kalnmeiers Ē. Prokurora darbības, atjaunojot procesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Grām: Kūtris G. (zin. red.) Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 259. lpp.*]. Tātad ierosināt jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir iespējams gan pēc kriminālprocesā iesaistīto personu vai to pārstāvju pieteikumiem, gan pēc prokurora iniciatīvas. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēji apšaubā apstrīdētajās normās noteikto kārtību tieši attiecībā uz notiesātās personas pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 47. lp.*).

Ja kriminālprocesā iesaistītā persona vēlas panākt kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, tai atbilstoši Kriminālprocesa likuma 657. panta trešajai daļai jāvēršas ar pieteikumu pie prokurora pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. Izskatot personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, prokurors pārlicinās, vai ir konstatējams kāds no Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā noteiktajiem pamatiem jeb jaunatklātiem apstākļiem. Ja prokurors uzskata, ka jaunatklāti apstākļi nav konstatējami, viņš pieņem lēmumu par atteikšanos atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Savukārt tad, ja, pēc prokurora ieskata, jaunatklāti apstākļi ir konstatējami, viņš veic izmeklēšanu saistībā ar tiem,

sagatavo atzinumu un virza šo jautājumu izskatīšanai tiesā vai – gadījumā, kad personai tika piemērots prokurora priekšraksts par sodu, – Ģenerālprokuratūrai.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 658.¹ panta pirmajai daļai par prokurora priekšraksta par sodu atcelšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un kriminālprocesa atjaunošanu lemj Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors vai ģenerālprokurors. Savukārt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 660. panta piekto daļu par spēkā esoša tiesas nolēmuma atcelšanu un kriminālprocesa atjaunošanu pēc tam, kad prokurors sagatavojis atzinumu un iesniedzis attiecīgos materiālus, ir tiesīga lemt vienīgi tiesa. Ievērojot to, ka kriminālprocesa atjaunošana ir sevišķa procesuāla stadija, arī tiesā lietas izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem notiek nevis vispārējā krimināllietām noteiktā kārtībā, bet gan kārtībā, kādā izskata lietas kasācijas instances tiesā mutvārdu procesā, ar atsevišķiem izņēmumiem, kas noteikti Kriminālprocesa likuma 660. panta ceturtajā daļā.

Tādējādi likumdevējs ir noteicis tiesisko pamatu kriminālprocesa atjaunošanai, subjektus, kas ir tiesīgi ierosināt jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu, attiecīgos procesuālos terminus, amatpersonas un institūcijas, kas izlemj jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, kā arī šādu jautājumu izlemšanas procesuālo kārtību.

15. Pirms galīgi tiek izlemts jautājums par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu un kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, tiek veikta saņemtās informācijas pārbaude un jaunatklāto apstākļu izmeklēšana. Šajā sākotnējā posmā izšķirošā loma ir prokuroram.

Latvijā prokuratūra ir tiesu varas institūcija un saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 106.¹ panta pirmo daļu prokurori ir tiesu sistēmai piederīgas amatpersonas. Šāds prokuratūras statuss ir radīts ar mērķi nodrošināt prokuratūras neatkarību no izpildvaras, pēc iespējas tuvinot prokurora statusu tiesneša statusam. No vienas puses, prokuratūra ir vienota, centralizēta triju pakāpju iestāžu sistēma, ko vada ģenerālprokurors, bet, no otras puses, – prokuratūras funkcijas patstāvīgi un vienpersoniski veic prokuratūras amatpersonas, tas ir, prokurori (*sk. Satversmes*

tiesas 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 10., 12.1. un 12.2. punktu).

Prokuratūras kā tiesu varas institūcijas galvenais uzdevums ir uzraudzīt likumības ievērošanu, tāpēc tai ir būtiska loma tiesiskuma nodrošināšanā, tostarp personu tiesību aizsardzībā. No Prokuratūras likuma 2. panta izriet, ka likumdevējs prokuratūrai noteicis divu veidu funkcijas: pirmkārt, uzraudzīt un veikt pirmstiesas izmeklēšanu, uzsākt un veikt kriminālvajāšanu, uzturēt valsts apsūdzību; otrkārt, likumā noteiktajā kārtībā aizsargāt personu un valsts tiesības un likumīgās intereses (*sk. arī Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 7. punktu).*

Personas pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšana ietver pārbaudi, proti, noskaidrošanu: 1) vai pieteikums atbilst tam izvirzītajām prasībām (piemēram, vai pieteikumu iesniedz persona, kas ir tiesīga to darīt, vai tas ir parakstīts, vai ir ievēroti piekritības noteikumi, vai ir ievērots pieteikuma iesniegšanas termiņš, norādīts likumā noteiktais pamats kriminālprocesa atjaunošanai, pievienoti nepieciešamie dokumenti u.tml.); 2) vai pieteikumā norādītie apstākļi pastāv un ir ticami; 3) vai tie agrāk nebija zināmi; 4) vai tie ir būtiski, tas ir, kāda varētu būt to ietekme uz spēkā stājušos nolēmumu kriminālprocesā. Augstākā tiesa norādījusi, ka nevis jebkurš jaunatklāts apstāklis pats par sevi ir iemesls spēkā esoša nolēmuma atcelšanai, bet gan tikai tāds apstāklis, kam bijusi izšķiroša nozīme šā nolēmuma pieņemšanā (*sk., piemēram, Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 17. marta lēmumu lietā Nr. SKK-J-0141-16*). Tāpēc var piekrist arī pieaicināto personu Ģenerālprokuratūras, S. Kaijas un G. Kūtra izteiktajam viedoklim, ka šāda sākotnējā pārbaude ir nepieciešama, lai veiktu izmeklēšanu un iegūtu pierādījumus. Tās ir prokuroram, nevis tiesai raksturīgas funkcijas kriminālprocesā. Tāpēc tieši prokuroram esot uzticēta minētās pārbaudes veikšana. Ņemot vērā to, ka prokurors, izskatot personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, darbojas ar mērķi uzraudzīt likumības un personas tiesību ievērošanu, neesot pamatots pieņēmums, ka prokurors neapstrīdami būs

neobjektīvs jaunatklāto apstākļu izvērtēšanā (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 69., 77. un 127. lp., kā arī 4. sēj. 20. lp.*).

Personas pieteikuma sākotnējā pārbaude prokuratūrā ļauj atslogot tiesas no nepamatotu pieteikumu izskatīšanas un tādā veidā nodrošina tiesas procesa efektivitāti. Turklāt šis sākotnējais pārbaudes posms ļauj pārliecināties galvenokārt par likumā noteiktā kriminālprocesa atjaunošanas pamata esamību.

Tātad apstrīdētajās normās noteiktā kārtība ir vērsta uz to, lai panāktu līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā.

16. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktā kārtība rada pamatotas šaubas par prokurora neitralitāti, jo galīgo lēmumu par personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem pieņem tās pašas prokuratūras prokurors, kura nodrošinājusi pirmstiesas kriminālprocesa virzību un valsts apsūdzības uzturēšanu tiesā. Netiekot nodrošināts arī tas, lai pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskatītu prokurors, kas nav uzturējis valsts apsūdzību attiecīgajā kriminālprocesā.

Līdzsvaru starp *res judicata* principu un taisnīgu spriedumu ir iespējams nodrošināt, ja kriminālprocess sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem tiek atjaunots vienīgi gadījumos, kad tam ir tiesisks pamats, proti, ja sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem var tikt atcelti nevis visi, bet tikai tādi spēkā stājušies tiesas spriedumi, kuri neatbilst taisnīga sprieduma kritērijiem. Taisnīga tiesvedības procesa rezultāta garantija kriminālprocesā prasa, lai persona netiktu notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kuru tā nav izdarījusi, un lai persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu atbilstoši notiesāta (*sk. arī Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu*).

16.1. Ja kādai pie tiesu varas atzara piederošai amatpersonai vai institūcijai ir piešķirtas tiesības izlemt, vai personas pieteikums atbilst likuma prasībām, tad šādai amatpersonai vai institūcijai sava lēmuma pieņemšanā jābūt objektīvai jeb neitrālai.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka viens no Satversmes 92. panta pirmā teikuma elementiem ir arī tiesas objektivitātes jeb neitralitātes garantija (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-17-0106 secinājumu daļas 2. punktu un 2005. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2004-19-01 6.3. punktu*). Satversmes tiesa, analizējot tiesas neitralitāti kā neatņemamu taisnīgas tiesas sastāvdaļu, atsaucoties uz ECT judikatūru, ir atzinusi, ka neitralitātes prasībai ir subjektīvais un objektīvais aspekts. Tiesai jābūt subjektīvi neitrālai – nevienam tiesnesim nedrīkst būt personiski aizspriedumi. Savukārt tiesas objektīvā neitralitāte nozīmē, ka jābūt izslēgtām jebkādam pamatotām lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubām par tiesas objektivitāti. Turklāt nozīme var būt pat šķietamībai un ir nepieciešams novērst pat šķietamu neobjektivitāti (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 13.2. un 14.2.3. punktu*). Minētās atziņas par tiesas neitralitāti vienlīdz ir attiecināmas arī uz prokuratūru kā tiesu varas institūciju.

16.2. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 36. panta pirmo daļu prokurors vienā kriminālprocesā var realizēt vairākas funkcijas – izmeklēšanas uzraudzības, izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un valsts apsūdzības funkcijas. Viens un tas pats prokurors visas šīs funkcijas var veikt viena kriminālprocesa ietvaros un visās stadijās. Turklāt saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 36. panta otro daļu prokurors atsevišķos gadījumos izlemj jautājumu par kriminālprocesa uzsākšanu un pats veic izmeklēšanu. Izmeklēšanas darbības kriminālprocesā prokurors ir tiesīgs veikt arī kā izmeklēšanas grupas dalībnieks saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 30. pantā noteikto kārtību. Tātad atsevišķos gadījumos prokurors veic arī izmeklēšanas darbības, lai noskaidrotu, vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, kas to izdarījis un vai kādai personai par to krimināltiesiski jāatbild, un lai iegūtu attiecīgos pierādījumus.

Saskaņā ar apstrīdētajām normām tieši prokuroram pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas ir piekritīga personas pieteikuma par jaunatklātiem apstākļiem izskatīšana. Saeima norāda, ka šāds regulējums izraudzīts tādēļ, lai nodrošinātu teritoriālās piekritības principa ievērošanu, jo

jaunatklātu apstākļu izmeklēšana ir saistīta ar noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 57. lp.*). Tomēr šāds regulējums var radīt tādu situāciju, ka personas pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tas pats prokurors, kas iepriekš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, kriminālprocesa uzraudzību vai kriminālvajāšanu vai arī uzturējis valsts apsūdzību. To apliecina arī apstrīdēto normu piemērošanas prakse. Ģenerālprokuratūra norāda, ka dažās prokuratūrās pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tieši tas prokurors, kura lietvedībā konkrētā krimināllieta atradusies vai kurš pildījis valsts apsūdzības uzturētāja funkcijas (*sk. Ģenerālprokuratūras viedokli lietas materiālu 3. sēj. 69. lp.*).

16.3. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tas pats prokurors, kurš uzturējis apsūdzību lietā, nav tiesīgs līdz galam izlemt jautājumu par to, vai lietā ir jaunatklāti apstākļi (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punktu*).

No konstitucionālās sūdzības izriet, ka Pieteikuma iesniedzēju pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem un sūdzība par prokurora lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, tika izskatīti tajā pašā prokuratūrā, kuras prokurori attiecīgajā kriminālprocesā veica izmeklēšanas darbības kā izmeklēšanas grupas dalībnieki, kā arī veica kriminālvajāšanu un uzturēja valsts apsūdzību. Ja prokurors iepriekš ir veicis izmeklēšanas darbības vai uzturējis valsts apsūdzību kriminālprocesā, tad viņš ir sniedzis vērtējumu un paudis viedokli arī par apsūdzības pamatotību. Tāpēc var rasties pamatotas šaubas, ka viņš savu viedokli nemainīs arī tad, kad izskatīs pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem vai personas sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, proti, izlemjot jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Tādējādi var rasties pamatotas šaubas par konkrētā prokurora neitralitāti.

Kā Satversmes tiesa jau norādīja spriedumā lietā Nr. 2001-10-01, lai nevarētu rasties tāds iespaids, ka prokuratūra nav pietiekami objektīva, būtu nopietni apsverams šā jautājuma risinājums citās kriminālprocesu regulējošās normās vai Prokuratūras likumā (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta*

sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punktu). Tomēr šobrīd spēkā esošais normatīvais regulējums neizslēdz iespēju, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tas pats prokurors, kurš attiecīgajā kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību. Proti, apstrīdētās normas ne visos gadījumos ļauj novērst personu, tostarp Pieteikuma iesniedzēju, šaubas par to prokuroru neitralitāti, kuri izlemj jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Turklāt Satversmes tiesa jau vairākkārt atzinusi, ka likumdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad ir nepieciešams tās pilnveidot (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 9. punktu un 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 31.5. punktu*). Lai arī normatīvais regulējums kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem kopumā ir vērsts uz līdzsvara panākšanu *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā, tieši apstrīdētajās normās noteiktā kārtība atsevišķos gadījumos šādu līdzsvaru nenodrošina.

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktā kārtība, ciktāl tā nenodrošina līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

17. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Minētā Satversmes tiesas likuma norma Satversmes tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lemjot par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā ne vien pieteikuma iesniedzēju, bet arī citu personu tiesības un intereses. Turklāt apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu nedrīkst radīt jaunus Satversmē

noteikto pamattiesību aizskārumus (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu*).

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa ņem vērā to, ka apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no kāda brīža pagātnē novestu pie tādas situācijas, ka būtu jāpārskata visi tie prokuroru lēmumi par atteikšanos atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, kuri pieņemti, pamatojoties uz šīm normām un ir jau stājušies spēkā. Šāda situācija neatbilstu tiesiskās noteiktības principam. Savukārt apstrīdēto normu tūlītēja atcelšana, kamēr nav stājies spēkā jauns normatīvais regulējums, nav iespējama, jo tādā gadījumā Kriminālprocesa likums neparedzētu kārtību, kādā ierosināma procedūra – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Šādā situācijā ir nepieciešams un pieļaujams, ka Satversmei neatbilstošās normas vēl kādu brīdi paliek spēkā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 3. punktu un 2010. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2009-69-03 16. punktu*). Tādējādi likumdevējam tiktu dota iespēja pieņemt jaunu tiesisko regulējumu, kas nodrošinātu līdzsvaru *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā. Ievērojot to, ka likumdevējam jaunā tiesiskā regulējuma pieņemšanai nepieciešams saprātīgs laika posms, apstrīdēto normu atcelšanai šajā gadījumā nevar noteikt vispārēju atpakaļvērstu spēku vai atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas.

Satversmes tiesa ņem vērā arī to apstākli, ka izskatāmā lieta ir ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības. Satversmes tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst personas pamattiesību aizskārumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Ja Pieteikuma iesniedzējiem nebūtu iespēju izmantot tiesības, ko noteiks jaunais procesuālais regulējums procedūras – kriminālprocesa atjaunošanas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem – ierosināšanai, tad konkrētajā gadījumā netiktu novērstas šaubas par tā prokurora neitralitāti, kurš izskata pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem vai

sūdzību par prokurora lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

Tāpēc Satversmes tiesa norāda, ka ar likumdevēja pieņemto jauno procesuālo regulējumu jābūt novērstām šaubām par to prokuroru neitralitāti, kuri izlemj jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, turklāt tiesības izmantot šo jauno procesuālo regulējumu būtu piešķiramas arī Pieteikuma iesniedzējiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmo, trešo un piekto daļu, ciktāl tās pieļauj to, ka prokurors, kurš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību, izlemj jautājumu par šā kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošām no 2017. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš